

**ČECHIKO RAJARIBEN NA KEREL LAČHI
BUŠI IMAR PANDŽ BERŠ
O ŠKOLI DISKRIMINEN LE ROMEN**

AMNESTY
INTERNATIONAL

errc
european roma rights centre

E Amnesty International hin globalno uprehazdliпen buter sar trin miljona manušenca, save la den e zor, dženenca the aktivistanca khatar 150 thema the regionala andre luma, save pen maren vaš oda, te ňikaske ňiko te na lel leskerro manušeskero čačipen. Amari vizija hin e luma, kaj hin savore dženen jekh manušengero čačipen, sar hin irimen andre Všeobecná deklarace lidských práv (Deklaracija vaš savore manuša pre lengero manušengero čačipen) the aver maškarthemutne standarda pal manušengere čačipena. Na peras tel ňisavo rajariben/vláda, politicko ideologija, ekonomicko interesis, abo Devleskero paťaviben. O love den o džene andre Amnesty International the chudas len tiš le manušendar, save interesinel amari buťi.

O Evropsko centrumos vaš čačipena predal o Roma (ERRC) hin maškarthemutno organizacija, savi del o vast andre manušengere čačipena predal savore manuša, anglal, andro mariben le rasismoha the te hin o Roma marde pre lengere manušengere čačipena. Kerel oda la strategicko litigacijaha, avrirodkeribeneha the dikhel pal e politika, tiš la advokacijakera butaha the sikhľuvibeneha pal manušengere čačipena. Le berestar 1996, kana has kerdo o ERRC kamel le Romenge te del o vast andro mariben la dikriminacijaha, jekh manušengere čačipena predal sako manuš, jekh čačipen andro sikhľuviben, manušengero čačipen te kamen te bešel andro khera, jekh zdravotno/medicinsko sajipen, the aver sa manušengere sajipena.

E Amnesti International the o Evropsko centrumos vaš Romengere manušengere čačipena dine avri ada hiros sar jekhetaři publikacija andro berš 2012

Amnesty International Ltd
Peter Benenson House
1 Easton Street
London WC1X 0DW
United Kingdom

Evropské Centrum pro práva Romů
(European Roma Rights Centre)
1074 Budapest
Madách tér 4
Hungary

© Amnesty International a European Roma Rights Centre 2012

Index: EUR 71/006/2012 Romani
E čhib andre originalno publikacija: anglicko čhib

Savore čačipena hin ča le autoren. Pre publikacija hin tiš autorska čačipena. Vaš advokačno praksija, kampaňa the sikhľuviben šaj la publikacijaha keren o manuša buťi. Našti e publikacija ňiko bikenavkerel. O autora kamen pal e buťi la publikacijaha te džanel, te šaj keren avriodkeriben, sar e publikacija andre praksija del o vast le manušenge. Te vareko kamela la publikacijaha te kerel vareso aver, sar hin irimen upreder, te kamela o tekstos te thovel andre aver publikaciji, abo kamaena e publikacija te thovel andre aver čhib, čerinena o tekstos, ta kampel te irinel le autorenghe the te mangel len. O autora vaš oda šaj mangen o love. Te kamaena te mangel le autoren, abo te phučel pre varesoste pal e publikacija ta šaj oda keren pre: copyright@amnesty.org a office@errc.org.

Foto pre angluňi sera: Romane čavore khatar ostravsko ulica Přednádražní pro drom andal e škola.

© Jiří Doležel

O čitra save hine andre ada hiros has kerde pro seminaris, savo kerde jekhetanes e Amnesty International the o Evropsko centrumos vaš Romengere čačipena andro 26. julos 2012 Ostravate.

O EDITORIALIS

O AGOR	1
ZAKLADNA ŠKOLI PRAKTICKA: SIKHŁUVIBEN NA DŽANEL KAJ TE DŽAL	3
O PROBLEMOS CHUDŁA NEVO NAV	3
E RASOVO SEGREGACIJA DŽAL DUREDER ANDRO	
„PRAKTICKO SIKHŁUVIBEN“	7
SEGREGIMEN THE MEK GOREDER	13
AVER THE NAJEDNAKA	13
E SEGREGACIJA: O FINANCIJI THE O MARKETINGOS	18
O SAJIPENA SAVE HIN KERDE PROSTO VAŠ O ROMA	19
E SEGREGACIJA ANDRO NULTA TRIJEDI	21
ŠAJ KIDES AVRI - KLEJA KIJE SEGREGACIJA AVER SERATAR	22
O AGOR	23
E GOĐI, SO KAMPEL TE KEREL	24
PAŠ O TEXTOS	26

Romaň školačka, so phirel andre trijeda 1.A andre ostravsko škola n.2

O AGOR

“But nevo name.“ Duj droma...kaj hine romane čavore...garude..Duj droma andro silhluviben ...dureder.“

O direktoris khatar zakladno škola angluno sikhluvibeneskero drom Ostravate

13. novembriste 2007 diňa Evropsko sudos vaš manušengere čačipena (Evropsko sudos) andre kauza D.H the aver džene mujal e Čechiko republika baro verdiktos, kaj phenel, hoj te romane čavoren bičhaven andro školi vaš o čavore loka mentalno retardacijaha, ta oda hin e diskriminacija.¹

“Manušen/čavore, vaš save has diňi e skarža thode te sikhluvel andre škola vaš o čavore loka mentalno retardacijaha lengero sikhluviben has lokeder sar pro normalne školi, the jon has andre izolacija le čavorendar khatar majoritno populacija.”

Evropsko sudos vaš manušengere čačipena, D.H. the aver džene mujal e Čechiko republika.²

Sam pandž berš dureder the Ostravate akana phiren andro školi terneder strične phrala, strične pheňa, čavore khatar e famel'ija abo o čavore, so bešen paš o džene, save e skarža akor dine. Sar Jon dikhen o dživipen andre škola the hin oda imar aver sar akor sar has e kauza D.H? Keci the so hin nevo Ostravate?

Ada hiros phenel, hoj but romane čavore hine andro školi the o trijedi vaš o čavore loka mentalno retardacijaha dureder. O hiros anel o fakta, hoj sar oda hin akana, nane predal o čavore mišto the nasikl'arel le čavoren „akuratno dživipen andre phundrado the tolerantno sa manušengero dživipen“.³ Le hirostar hin te dikhel, hoj andro čechiko sikhluvibeneskero sistemos hin barieri,

E KAUZA D.H.

Andro berš 2000 dine 18 džene e skarža paš Evropsko sudos vaš manušengere čačipena predal e diskriminacija the manušengero čačipen pre lačhi šancija andro sikhluviben. O džene has Roma, save thode andre zvlaštno škola vaš o čavore loka mentalno retardacijaha, kaj o sikhluviben nane avka pharo. Phenenas, hoj len andro školi thode vaš lengeri etnicita. O mariben vaš o čačipen chudle andro berš 1999, no o sudi andre ČR lengere kauzi na lenas sar legalno skarža.

Zvlaštné školi has vaš „čavore, save našti sikhluvenas pre zakladne školi the špecialne zakladne školi“.⁴ Či o čavoro andre ajsi škola phirela, oda phenelas o direktoris pal intelektualna testi, avka sar len o čavore kerde. Vaš redukcija andro školsko sikhluvibeneskero konceptos pači o čavore našti džanas dureder te sikhlo the našti rakhenas lačhi buťi.

Andro berš 2005 chudle o zvlaštné školi aver nav „základna školi praktická“ no o konceptos andro sikhluviben ačhila avka sar has.⁵

Andro berš 2007 o Evropsko sudos phend'a, hoj andre Čechiko republika hin dureder e tendencija te thovel romane čavoren andro zvlaštné školi the diňa o verdiktos, hoj adi praksija hin diskriminačno.

2000

APRILIS 18 romane džene dine e skarža paš o Evropsko sudos mujal e diskriminacija the lengero manušengero čačipen pre lačho sikhluviben.

save namukhen le čavoren andro angluno sikhluvibneskero drom. Čechika amta dži adačives nadžanle te kerel agor andre rasovo segragacija andro čechike školi, abo mištes te kerel buter inkluzivno sikhluvibneskeri počitika sar hin Národní akční plán inkluzivního vzdělávání (NAPIV) the e Strategie boje proti sociálnímu vyloučení 2011 -2015.⁶

Andro junos the o julos 2012 e Amnesty International the o Evropské centrum pro práva Romů (ERRC) has te dikhel andre Čechiko republiká, te jekhetanes vakeren le amtenca, džandle manušenca pro sikhluviben, le manušenca khatar e spoločnosťa, le direktorenca khatar o školi, le učiteľenca the lengere pedagogicke asistentenca. Angluno koter andro avrirodkeriben has o čiros andro romane fameliji Ostravate. O Amnesty International the ERRC vakerenas 19 čavorenca, save hine irimen andro trin ča čisto romane školi andro koter Ostrava-Přívoz the o školaka irimen andre škola Ostrava-Vítkovice. Ada hiros sikhavel sar dživen romane čavore the lengere daja the o dada, so dživen andre ola jednaka kotera the phiren andre jednaka školi sar o džene andre kauza D.H.

Ada hiros dikhel pro duj anglune faktora, save hine andro sikhluviben, te džal pal romane čavore: hoj len thoven andro školi kaj nachuden angluno sikhluviben the lengeri segragacija andro „romane školi.“ Ala faktora sikhaven, hoj e sistemovo diskriminacija te džal pal romane čavore andro čechiko sikhluviben džal dureder.

Pandž berš pal o verdiktos andre kauza D.H. ačhil'a e situacija ajsi sar has angal e kauza. E šancija pre lačho dživipen maškar ezera čechika džene romana nacijaha nane lačhi, bo len pale the pale bičhaven andro segregimen abo prakticka školi. E Amnesty International the e ERRC vaš oda mangen, te hin imar kerdo o agor andre aja nalačhi, napatičvali praksija.

AVRIRODKERIBEN ANDRO ŠKOLI

Ada hiros dikhel ostravske školi save sako vičinel „romane školi“, savo tipos sikhluviben den the save faktora has pro agor andre segragacija. Andre sako škola save has dikhle hin andro trijedi 90% romane školaka.⁷ Andro štar avri kidle školi (lengere nava hine andro hiros charneder) šaj dikhas e diskriminacija, savaha pen o školaka andro sikhluviben maren. Sikhaven, sar oda hin te o amta nič la situacijaha nakeren.

E ŠKOLA N. 1

Andro berš 2006 zvlaštno škola le 90% romane čavorenca. Andro buter trijedi akana džal o sikhluviper pal školno sikhluvibneskero programos la redukcijaha.

E ŠKOLA N. 2

„Romaňi“ základno škola anglune sikhluvibneskere dromeħa/programoha, kaj sikhluven o čavore zakladno sikhluviper the o sikhluviper la redukcijaha.

E ŠKOLA N. 3

Varekana na romani škola, akana buter „romaňi“ zakladno škola anglune sikhluvibneskere dromeħa/programoha kaj sikhluven o čavore zakladno sikhluviper the o sikhluviper la redukcijaha.

E ŠKOLA N. 4

Varekana oda has zvlaštno škola, akana zakladno škola anglune sikhluvibneskere dromeħa/programoha kaj sikhluven o čavore zakladno sikhluviper the o sikhluviper la redukcijaha.

AUGUSTOS E komisija OSN vaš manušengere čačipena sikhada pro but romane čavore andro zvlaštné školi, save hine vaš o čavore loka mentalno retardacijska. E komisija phenda, hoj aja bari prezentacija šaj sikhavel pre stereotipno praksija te džal pal o romane čavore the pañis len nadel šancija te študinel pre maškarutne školi.

2001

ZAKLADNA ŠKOLI PRAKTICKA: SIKHLUVIBEN NA DŽANEL KAJ TE DŽAL

“Vaš oda chudle sikhluviben, save mekh bararda lengere problemi the nadiňa len šancija te bararen pengero džaniben, ňiko len nadiňa o vast andro čače pharipena sar šaj sikhluven andre normalne školi the baraten pengere džanibena, save bi len denas e zor andro dživipen maškar e majorita“.

Evpopsko sudos vaš manušengere čačipena *D.H.* the aver džene mujal e Čechiko republika⁸

O PROBLEMOŠ CHUDĽA NEVO NAV

E Ostravsko škola n. 1 hin akana prakticko škola, the te joj korkori phenel, hoj ale beršestar imar hiňi normalno zakladno škola. E škola hin na dur la Ostravatar-Přívozistar kaj bešen but romane fameľiji.⁹ E škola del le čavoren vaš oda, hoj mištes phiren andre škola o prezenta, ajsi praksija pro zakladne školi nane. Aver lačho argumentos pre popularita hin aktivno pedagogicko asistentos, save phirel andro fameľiji.

Dži andro berš 2006 e škola perelas andre kategorja zvlaštne školi. Pal o neviven andro berš 2005, kana o školsko zakonos o školi ale tipoha vaš o čavore loka mentalno retardacijaha imar nakamelas, e škola chudľa nevo nav-Zakladno prakticko škola. Buter džene la kauzatar *D.H.* phirenas andre adi škola.

Perše trin berša e škola sikhļarel pal normalno the jekheranes redukimen sikhļuvibneskero programos, save hin vaš o čavore loka mentalno retardacijaha. Andro školno berš 2011/2012 has buter čavore (29 le 35) andro peršo dži trito berš sikhļarde pal normalno sikhļuvibneskero programos. Ala trijedi hin eňa ora čechiko čhib andro kurko, o čavore andro redukimen programos sikhļuven čechiko čhib ča efta ora andro kurko. Avka oda hin the andre matematika. Andro normalne trijedi hiňi pandžvar andro kurko,

andro prakticka ča štarval. O čavore andre prakticko trijeda phiren buter pro tělocvikos/fiskultura –trival andro kurko, andre normalno ča duvar andro kurko, the buter len hin odborna či vastengere buťa – trival, abo the pandžvar, normalno hin jekh ori.¹⁰

Andro bareder školska berša e škola imar dikhel aver konceptos. Buter čavore štarto dži eňakere trijedi (61 le 70) imar sikhļuven pal redukimen programos. Eňa čavore so ačhen hine sikhļarde pal normalno zakladno programos, no andre prakticko trijeda.¹¹ Realita hiňi ajsi, te hin o čavore irimen andre škola n. 1 saj užaras, hoj perena andro prakticko sikhļuviben.

Sikhļuviben vaš sakod'iveseskero dživipen
Sar phenel o direktoris angluňi ideja andre škola hin te sikhavel le čavoren pre sakod'iveseskero dživipen. E diferencija maškar normalno the redukimen sikhļuviben hin te dikhel imar olestar, save ora o čavore sikhļuven. Hin te dikhel e priorita andro „prakticko“ sikhļuvipen the o teoreticka sikhļuvipena nane prioritna. Paľis saj phučas, či ajsou redukimen programos nalel le čavorenge e šancija andro dživipen. Nadikhas paš oda savi kvalitno buti kerem o učiteľa, o sikhļuvipen, save chuden o čavore andro prakticka školi nane ajszo, te len del šancija pre maškarutni, abo bareder škola.

ROMI, ŠKOLA N. 1

Romanoskero dad, o Roman D., irinda savore čavore andre škola n.1, bo hiňi paš e ubitovňa kaj bešel. Andre škola leske phende, hoj imar nane zvlaštno, ale normalno zakladno škola. O Roman D. daral, hoj „e škola len mištes nasikhłarel. O čavore dikhen jekh avrestar so keren, the nane odoj diferenciji, bo buter džene hine Roma.“¹² Andro junos 2012 leskero čavo Romi phirda avri pandž-to trijeda kaj sikhluvelas andro redukimen programos. Joy the leskere duj phrala gejle te kerel o probi andre pedagogicko –psychologická poradňa. O Roman phenel, hoj o probi sikhade, hoj o čavore hine andro sikhluviben „palal“. Vaš oda paľis le čavoren thode andre prakticko trijeda.

O Romi vaš oda mekh nasikłol řisavi aver čib, avka sar andro normalne školi. Te phučas soske, ta phenel: „nasam čavore la zaklano školatar, ale prakticko školatar.“ Pal redukimen sikhluvibneskero programos andre leskeri škola oda avka hin. O čavore chuden te sikhluvel anglicko čib andre šov-to trijeda the sikhluven duj ora andro kurko. Te phirdahas o Romi andre normalno zakladno škola, chudelas bi te sikhłol e čib imar andre tri-to trijeda the sikhłolas bi trival andro kurko.

Upral: O Romi, čavoro khatar pandž-to trijeda sar irinel khare o probi; Romiskero phral o Ondro; Le Romiskeri phen e Květa.

Kana has phučlo le direktoristar la školatar n.1, soske andre leskeri škola hin ajci but romane čavore, phend'a, hoj „ala čavore bešen paš e škola“¹³. Te kampelas te phenel, savi len hin mentalno retardacija, ta oda imar nadžanelas te phenel, the avka, hoj buter čavore sikh'luven pal o programos vaš o čavore loka mentalna retardacijaha.

Prakticko sikh'luvibneskero programos

E škola n. 1 pre pengere internetova seri phenel, hoj lakeri angluňi buťi hin, te sikh'arel le čavoren te džanen sar kampel te dživel, te len hin primarna socialna džanibena avka, te mištes dživen maškar čechike manuša. E škola kerel:

- O planos andre škola hin variabilno vaš o „prakticko dživipen“;
- Te džanel sar o čavore te naperen andre sociopatija;
- Te sikh'arel le čavore pre buťi;
- O metodi, save dikhen, te le čavoren hin andre škola e aktivita;
- O sikh'luviben, hoj nane le manušen ča manušengere čačipena, aľe hin tiš o kamplípene, save sako musaj te líkerel.¹⁴

Ala meti/ užaripena sikhaven pro purano dikhiben, saveha e škola dikhel romane čavore, te daral, hoj perena andre sociopatija the nakamena te kerel e buťi. Ajse užaripena nane andro zakladno programos andro sikh'luviben, save has phende andre Ramcovo sikh'luvibneskero programos vaš zakladno sikh'luviben. Pal o Ramcovo sikh'luvibneskero programos kampel o sikh'luviben te del e motivacija te o čavore študinen dureder the te bararen pengero potencialos.¹⁵

The avka, hoj o barieri save nadenas le čavorenge e šancija te študinel pre maškarutne the bareder školi

imar nane, andre realita le čavoren khatar prakticka školi, abo trijedi kaj has redukimen sikh'luviben hin ča cikni šancija, hoj pen dochudena pre aver sar učňovsko maškarutní škola.¹⁶ Kada hin mek buter te dikhel akor, sar o zakonos phenel, hoj o zakladno sikh'luviben hin ča jekh, no le čavoren khatar prakticka zakladne školi hin irimen pro ľil, hoj lengero sikh'luviben džalas andro redukimen kurikulum.¹⁷

© Jiří Doležel

O čavore andre 9.to trijeda kerem
manualno buťi e škola n.2

2002

JUNOS Komitetos/ O Výbor OSN pro hospodářská, sociální a kulturní práva diňa e kritika pre Čechiko republiká vaš but čavore andro zvlaštne školi, so paľis anel e diskriminacija, bo len nane štandardno sikh'luviben the lídžal peha o stigmatos la loka mentalno retardacijaha.

TE AČHOL AUTOMECHANIKOSKE: ČAČES ČA SUNO?

O Roman K. hino dad duj čavorenge andro školska berša. Leskeri phen has jekh le dženendar andre kauza D.H. Te adadives dikhel pre situacija andre savi hine leskere čavore, nadikhel feder e situacija andre dikdraminacija te džal pal romane čavore andro školi the dikhel upre la skepsijaha. Soduj leskere čavore phiren andre škola n. 4, varekana zvlaštno škola, savi akana hiňi normalno zakladno škola Ostravate-Vitkovice. O Roman phenel, hoj e škola dikhen o

E Barbora the o Kevin phiren
andre ostravsko škola n.4

manuša sar ajsi, so hiňi vaš o čavore, save hine „na avka but godaver“ the hin len o problema. Nane leske pre dzeka, hoj o Kevin andre pandž-to trijeda the e Barbora andre duj-to trijeda mek nadžanen mištes te genel the te ginel.

Andro školsko berš 2011/2012 nahas maškar 30 absolventa andre škola n.4 řiko kas bi ilehas pro gimnaziumos, khatar ſaj džalas pre bari škola. Dešthejekh absolventa has ile andro učňovsko oboris la maturitaha the efta andro aver maškaturne školi. Savorendar 30 absolventendar 18 gejle avri andal e škola sigeder sar andre 9 trijeda.¹⁸

Andro berš 2011 kampala le Romaniskero čavo o Kevin te kerel o probi ko psichologos andre poradňa. O Roman phenel, hoj le čavores hin e diagnoza hiperaktivita. Has phendo, hoj andro sikhļuviben hin „navka but godaver“ the vaš oda phirel akana andre prakticko trijeda.

O Kevin bi kamelas te ačhol automechanikoste. Ada suno leske andre realita namusaj te džal avri. The akor, hoj pal e legislativa, savi akana hiňi nakampel te thovel andro sikhļuviben nišave barieri, te kamela vareko te džal pre varesavi maškarutni škola. O prakticka školi Ostravate den le čavorenge o registra, andre save školi ſaj džan. Ada registros hin ča čepo oborenca pre učňovske odbornna škol.¹⁹ Te kamel o čavoro te džal pre maškarutni škola kampel leske o l'il, hoj phirda avri e 9-to trijeda andre zakladno škola. O maškarutne školi tiš dikhen, save tipos sikhļuviben le čavores hin. Oda hin angluňi informacija so o školakos džanel the či džanelna te kerel e maškarutni škola, abo sar džanel aver čhiba.

Le Kevinoskeri kauza mištes sikhavel, sar oda hin te le čavoren thoven andre prakticko škola abo trijeda. Našaven e ſancija pre lačho sikhļuviben. Hjaba, hoj o zakonos phenel, hoj len hin jednaka ſanciji. Kampel kija ča te o čavoro nadžanel savoro mištes andre škola the mek les hin e diagnoza loko mentalno retardacija. Konkretna paťavibena, save phenena, hoj psichologicko avrirodkeriben nadikhela o čavoro vaš leskero nalačho socialno statutos sar loko mentalno retardacijaha, tiš nane igen bar.²⁰ O čechiko sikhļuvibneskero sistemos mek igen lokes del le čavoren andro prakticka školi.

DECEMBRIS O Výbor /Komitetos OSN pro odstranění rasové diskriminace diňa e kritika pre Čechiko republika vaš but čavore andro zvlaštné školi. O Komitetos /Výbor phenda, te Čechiko rajariben (uprune raja, vláda) e situacija andro sikhļuviben, te džal pal o Roma, dikhel feder, hoj oda kerel avka, te hin romane čavore irimen andro zakladne školi.

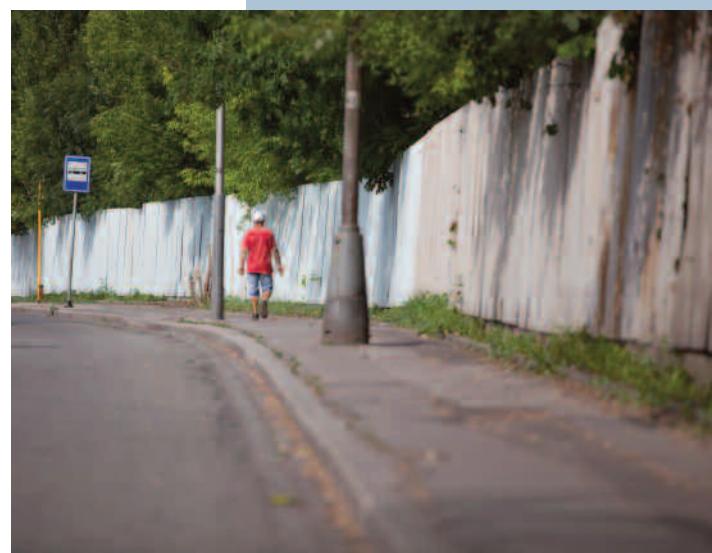
E RASOVÉ SEGREGACIJA DŽAL DUREDER ANDRO „PRAKTICKO SIKHĽUVIBEN“

Hin dumindo hoj andre Čechiko republika dživen vaj 150 000 dži 300 000 Roma (1.4 dži 2.8 procenta bešutne manuša/obyvateľ). Andro Moravskoslezsko koter kaj hin angluno foros e Ostrava hin romane čhavore nekhubuter andro prakticka školi, hin oda 41 procenta.

O hiros so diňa o ombudsmanos le junostar 2012 phenel, hoj ajci romane čhavore andro prakticka školi nane lačhes, the hoj aja bari prezentacija sikhavel pre segregacia, vaš savi pale perena o romane generaciji, savi andre ajse školi phiren andro čorikano dživipen. O hiros phend'a la rajipneskere ČR, te kerel ajse aktiviti, save romane čhavoren dena šancija pre lačho zakladno sikhľuviben.²¹

Andro marcos 2010 o Čechiko rajariben iľa Národní akční plán inkluzivního vzdělávání (NAPIV), te leha del andre praksija o verdiktos Evropske sudostar andre kauza *D.H.* Pre ada dokumentos perelas buterval e kritika khatar o organizaci, save naperen tel o rajariben, predal oda, hoj naphenel mištes, sar the so te kerel, predal o financijsi the baro čiros kana džala andre praksija. Agorutní kritika has andro marcos 201.²² Na ča pre proceduralna nalačipena perelas e kritika pro NAPIV, ale tiš vaš oda, hoj o problemos rasovo diskriminacija andro čechiko sikhľuvibneskero sistemos nadžanel mištes te sajinel, the avka, hoj pro problemos dine e deklaracija, bo oda has jekh meta andro dokumentos.²³

Andro septembbris 2011 iľa o rajariben koncepcňo dokumentos savo vičinde Strategie boje proti sociálnímu vyloučení (Strategie). O dokumentos phenel, hoj džanel, kaj o sikhľuvibneskero sistemos „nadžanel sar ajci čhavore andro angluno sikhľuvibneskero sistemos te ľikerel, o čhavore, save hine khatar specificka kulturna abo socialna grupi,

© Jiri Dolezel

O Přednádraží, Ostrava, júnos 2012.

save hine andre segregacija andro paralelno sistemos andro školi, the paľis nachuden lačho sikhľuviben.²⁴ O rajariben upre phend'a, hoj andro prakticka školi kerela e transformacija andro berš 2017.²⁵

O diliňipen the duj droma andro sistemos sar o čhavore sikhľuven

“Pro rajariben ňiko čačes nadžanel, keci čhavore hine sikhľarde the andre save programa.”

Zaačhado vaš o ombudsmanos²⁶

O sikhľuvibneskero sistemos Ostravate hin charakteristicko oleha, hoj nadžanel le čhavoren diferentne džanibeneha, abo khatar diferentna socio - kulturna thana, oda hin nekhubuter o Roma, te integrinel andro normalne školi. Romane čhavore adaj ačhen andro prakticka školi the o trijedi. Andre savore trin školi andre Ostrava-Přívoz (kaj dživen nekhubuter

O sikhľuviben andre 1 trijeda e škola n.2, junos 2012

Roma) hin buter romane čhavore sar gadžikane. Savore trin školi tiš sikhľaren pal prakticko sikhľuvibneskero programos. Kada programos hin vaš o čhavore loka mentalno retardacijaha, socialne izolacijaha, abo te len hin varesavi abnormalita, oda šaj hin e hiperaktivita. Aver kurikulum šaj hin kerdo vaš e skupina/grupa avka, hoj hin kerde „prakticka trijedi“, abo induvidualnones avka, hoj hin kerdo aver „sikhľuvibneskero planos“. Pal's šaj hin o sikhľuviben igen aver.

Andro čechiko sikhľuviben mek nane kerde lačhe mechanisma, save bi dikhenas efektivno monitorovačno sistemos the e kontrola/revizija sar hine o čhavore thovkerde andro trijedi avre sikhľuvibneskere

programenca, na ča te džal pal e procedura, aľe tiš andro primarna phučibena sar hin e kvalita andro sikhľuviben the e ideja „nadiskriminacija.²⁷

Ačhol o phučiben, sar kamen čechike amta, te del garancija/zaruka te buter sikhľuvibneskere programa nane vaš o romane čhavore dikriminačna, avka sar phenelas o verdiktos andre kauza *D.H.* But avrirodkeribena so kerde štatna organa sikhaven, hoj aja diskriminacija andro čechiko sikhľuviben džal dureder.

Avrirodkeribneskero hiros le Ombudsmanostar le junostar andro berš 2012 nekhfeder sikhavel, hoj o

JUNOS E Evropsko komisija mujal o rasismos the e intolerancija (ECR) zorales phenda, hoj romane čhavore hine dureder bičhavkerde andro zvlaštne školi. Diňa direktos, hoj aja praksija kerel bareder lengero nalačho socialno statusos maškar sa manuša, the mek upreder lenge mosarel calo dživipen

2004

rajariben dureder nadžanel, so te kerel le verdictoha andre kauza D.H. Andro školsko berš 2011/2012 o Ombudsmanos kerďa andre calo republīka avrirodkeriben andro 67 avři kidle školi, save sikhļaren o programos vaš o čavore loka mentalno retardacijaha. O avrirodkeriben sikhad'a, hoj romane čavore andre ala prakticka školi abo trijedi hin vaj 35%.²⁸

The te pen varekana zvlaštne školi (63,9%) akana vičinen zakladno škola, avka, sar oda kerďa e škola n.1, pal savi imar irinahas, savore školi sikhļaren redukimen programos/štruktura.²⁹ E epizoda neve naveha vaš o školi the agor andro buter paralelna sistema has kerđi ča sar formalita, no čäces naanda bareder šanciji andro čavorengero čačipen pre lačho sikhļuviben.

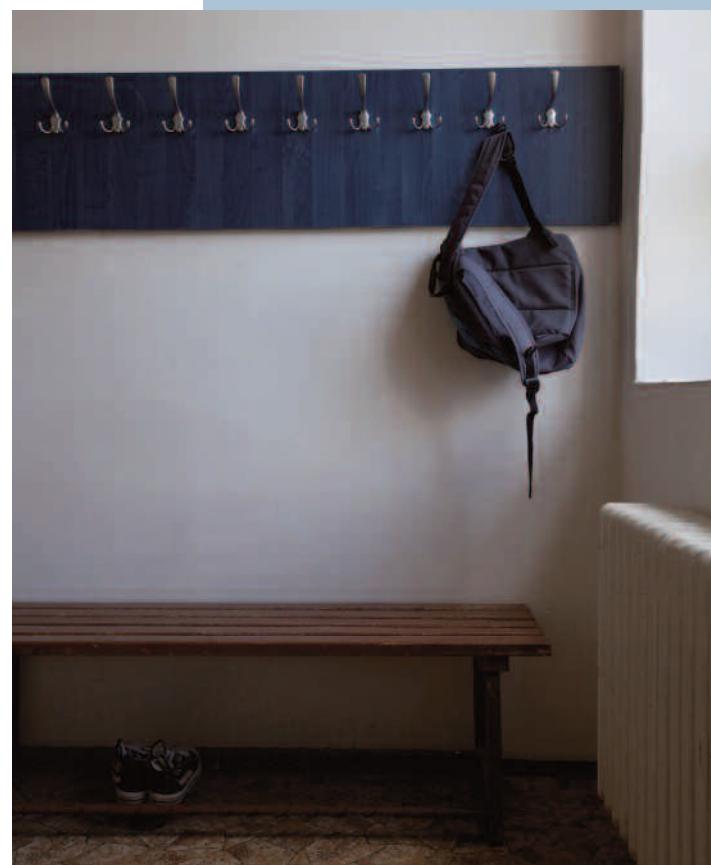
O Miňisterstvos pal o sikhļuviben phenel, hoj nane akana nisave data keci čavore hine sikhļarde pal prakticko sikhļuviben vaš o čavore loka mentalno retardacijah.³⁰ Nekhbareder bibacht sar o školi ile aver nava has le dajen the le daden, le čavoren, le školen the tiš le Miňisterstvos vaš o sikhļuviben. Te has phučlo romane dajendar the le dadendar andre savo tipos sikhļuviben hine lengere čavore irimen, ta jon korkore nadžanenas.

Khatar zakladno škola andre prakticko škola abo trijeda. O alternativa nane

“Šaj hin bibacht, hoj o probi nahas objektivna the sar len o čavore kerde nahas dikhlo le aspektoha pre lengere specificka charakteristica džanibena, avka sar oda hin te džal pal romane čavore. Vaš oda o probi našt'i díkhas sar inštrumentos pre oda, te le čavorenge las lengero čačipen pro sikhļuviben.”

Evropsko sudsos vaš manušengere čačipena andre kauza D.H the aver džene mujal e Čechiko republika

Andro prakticko sikhļuviben džal o drom akor, sar o čavoro džal mek jehvar andre jekh trijeda. Šaj užaras, hoj ajso čavoro hino bičhado pre psichologicka probi, save den buter zor, pre oda,

© Jiří Doležel

E šatňa pro hundri andre škola č.1, junos 2012

te hino thodo andre prakticko škola, the nadikhen pal oda, te le čavores sajinien avka, te šaj ačhel andre zakladno škola.

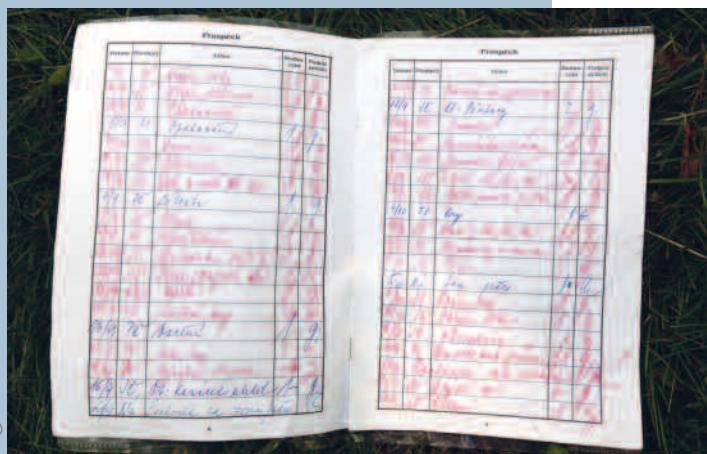
O direktoris khatar e škola n.2 phend'a, hoj „hin čačo, o čavore džanen mištes te sikhļuvvel pre peršo postos andre normalne zakladne školi. O problemi hine pro dujto postos, kaj hin o sikhļuviben imar pharede”.³¹ O školi te díkhen, hoj pen chuden o problemi, ta naden čavoreske o vast, no hin tendencija, hoj le čavores ispiden andro školi, abo trijedi le redukimen sikhļuvibeneha, ta andre segregacija.

2004

SEPTEMBRIS Has kerdo nevo zakonos, Zvlaštne školi vaš o čavore loka mentalno retardacijaha has oficjalnones andre phandle.

© Jiří Doležel

Upral: E Anička, phirel andro pandž-to trijeda pre škola n.2, junos 2012;
La Aničkakero zošitos andre pandž-to trijeda.

LA ANIČKAKERO DROM

E Anička phirel andre pandž-to prakticko trijeda pre normalno zakladno škola n.2. Ostravate. E škola sako prindarel sar čisto romani škola, savi sikh'larel normalno the redukimen sikh'luvibneskero programos. Andre trijeda laha hine o čavore khatar tri-to, štvar-to the pandž-to trijeda, save hine sikh'larde pal o sikh'luviben vaš o čavore loka mentalno retardacijska. E Anička igen mištes džanel o sikh'luviben the anel khere ča lače znamki.

E Anička imar duvar phirel andre aver škola. Pro agor phirelas pre škola n.2 Ostravate adre normalno trijeda. Sar phirelas andre štvar-to trijeda gejla la famelijaha te bešel andro Uhersko Hradiště, kaj la irinde andre trijeda sar Ostravate. Odoj la Anička has problema, bo o učitele kamenas, te džanel buter sikh'luviben, sar so džanelas Ostravatar. Nadine la o vast, te phareder sikh'luviben te sikh'lol. O problema la has bareder the barader the paſis kerelas e trijeda mek jekhvar. La Aničkakero phen duminel, hoj oda has vaš oda, bo Ostravate andre škola n.2 has lokeder sikh'luviben sar andro Uhersko Hradiště. Paſis e Anička kerda o probi andre poradja the odoj phende, hoj la hin loko mentalno retardacija. Lakeri daj phenda, hoj paš o probi nahas, bo nadžanelas, kaj oda hin avka but angluno vaš Aničkakero dživipen.

Paſis e famelija gejla pale te bešel andre Ostrava. Kaj la Anička pale irinde andre škola n.2, no akana imar andre prakticko trijeda. O sikh'luviben igen mištes akana džanel, the chudel same jeknotki. E Anička the lakeri baba paſan, hoj ſaj džanelas andre škola mek buter, te la dinenas o vast. Andre škola kaj phirel, nachudel o ukola, nahordinen khene o gende či oda, so andre škola irinen. La famelija hin phariben, hoj e Anička adaj naſavel o potencialos.

2005

JANUARIS Nevo školsko zakonos gejla andre praksija.
Zvlaſtne školi has vičimen zakladna prakticka školi, no o sikh'luviben ačhila ajso sar has.

O direktoris khatar e škola n. 2. phend'a, hoj o čavore hine bičhavkerde pre psichologicka probi pale the pale andro lengere sikh'uvibnaskere berša pre zakladno škola.³² Andro berš 2005 the 2011 o rajariben kerda novelizacija andre vihlaška pal o „poradenska služby andro sikh'uviben.“³³ Pal aja nevi vihlaška o čavore anglat oda sar len dena andre trijeda kaj hin o sikh'uviben redukimen, kerena akana duj probi. Jekh andre pedagogicko-psichologicko poradna (PPP) the andre specialno pedagogicko centrumos (SPC). Kampela tiš te o daja the o dada, abo ko pal o čavoro bajinel, irinel tele o l'il, hoj les hin pal savoro lačhe informaciji.

Šaj phundravas e diskuzija, či pravno neviperen andre realita ela feder. Čechika experta pre inkluzivno sikh'uviben (ČOSIV) phende, hoj e novelizacija andre vihlaška nadel le dajenge the le dadenge, abo manušeske save pal o čavoro bajinel bareder čaćipen, the hoj nadikhel mištes o verdiktos andre kauza D.H.

O baro senatos le Evropske sudostar kijo tematos mek buteder phend'a, hoj te hin o čavoro thodo andre aver trijeda, kampel le manušenge, save pal o čavoro bajinen, te del igen lačhe informaciji.³⁴ Kampel, te o amty phenen le dajenge the le dadenge pal duj sistema andro sikh'uviben the sar doperena pro čavore. O neviperen andre vihlaška ča čepo phenel, save informaciji kampel te del le manušenge, so bajinen pal o čavore. Lačho zaačhiben, save dikhela, te o manuša, save pal o čavore bajinen džanen sa mek anglal sar priačhona pro Informačno l'il, nane.³⁵ O baro senatos mek phend'a, hoj te vareko o l'il irinela tele, ta oda ňikas namukhel tediskriminiňel. Manušengero čaćipen nadikhel, či irinde o daja, o dada informovano l'il.³⁶ Andro procesis, sar pen o čavore thoven andre prakticka školi hin angluno, so phenel školakero poradenskero amtos.

O KRISTIÁN: E PRAKTICKO ŠKOLA SAR ČA JEKH DROM?

O Kristianos hin phral jekhe dženeske khatar e kauza D.H. Andre štar-to trijeda pre zakladno škola (andre škola has buter o gadžikane čavore) leske o sikh'uviben imar avka mištes nadžalas. Bičhade les te kerel o probi, kaj phende, hoj les hin loki mentalno retardacija. O psichologos phenelas leskera dake, te les del andre prakticko škola, bo avka but „nabirinel“ te sikh'ol. Te e daj phučelas, či pes nadel te kerel vareso aver, ta o psichologos kamelas te džal o Kristianos andre prakticko škola. O psichologos, ani leskeri škola leske naphende, hoj leske dena o vast, či oleha, hoj phirela pal e škola mek te sikh'ol, abo hoj leske kerena individualneder planos andro sikh'uviben.

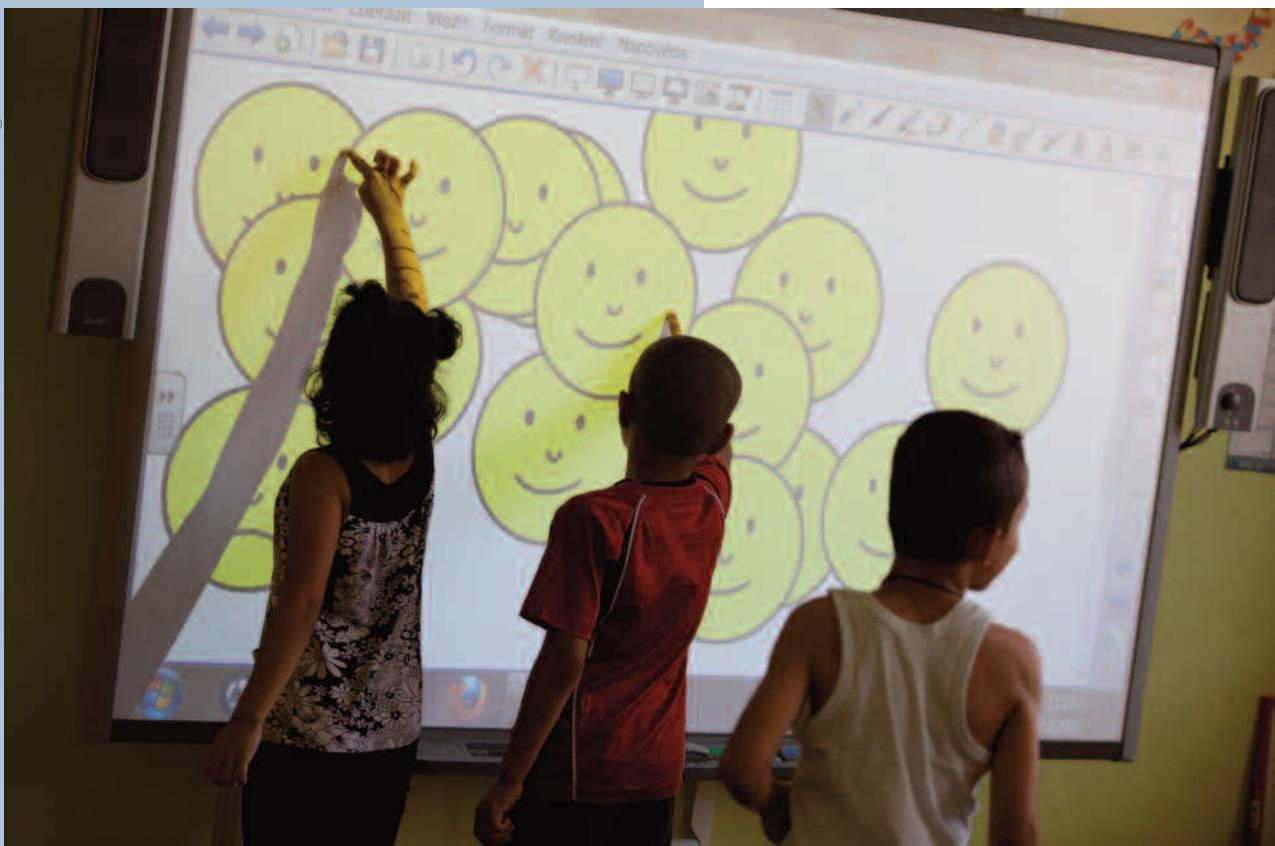
Kristianoskeri daj paſi phend'a, hoj les dela andre prakticko škola, ta akana phirel andre škola vaš o čavore loka mentalno retardacijaha. Leskere phraleske (so diňa e skarža o Julek) hin kada pharo: paſal, hoj o Kristianos dopejla avka sar the jov, the daral, sar leskero phral dživila, te les hin ajso sikh'uviben.

Buter daja the dada, so lengere čavore has irimen andro prakticka školi phenenas, te lenca denas duma o manuša khatar e Amnesty International the ERRC, hoj naphende, te le čavoren odoj te irinen. The te hin nevi vihlaška pal o poradenska sajipena andro sikh'uviben e praksija le informačne lileha perel pro amta, the lenge kampel te phenel le dajenge the dadenge, so oda predal o čavoro hin, te džal andre prakticko škola. Andro procesis sar hine o čavore thode andre prakticko škola, abo trijeda nane irimen ňisave čaćipena vaš o daja the o dada. Tiš odoj nane irimen, hoj o školi musaj te phenel le dajenge the le dadenge, sar o prakticko sikh'uviben doperala pre lengero čavoro.³⁷

MAJOS Evropské monitorovací středisko racismu a xenofobie
(so akana hin Agentura EU pro základní práva) phend'a,
hoj nane mišto, te romane čavore thoven avka but
andro zvlaštne školi vaš o čavore loka mentalno
retardacijaha.

2006

1. trijeda andre škola n.2., junos 2012.

Andro julos 2012 e Asociace pracovníků pedagogicko-psychologických poraden (Asociace) phend'a, hoj daral, či hin o probi save pen keren predal o romane čavoren. Sar diňa o Ombudsmanos avrirodkeriben andro junos kada berš,³⁸ ta e Asociacija dikh'l'a pale o probi, save o čavore andro disgnosticka centruma keren nekhbuter. O probi hine kerde andre Wechsleriskeri inteligenčno škala the predal o čavore, save dživen-dživenas andre čechiko kultura andro berš 1997-2000. O avrirodkeriben paľis phend'a, hoj o

probi nadikhen specifika save hin romane čavoren. E Asociace phend'a, hoj "akana ňiko nadžel te phenel, sar o probi sar o probi hine objektivna te džal pal romane čavorengeli inteligencija."³⁹

2007

13. NOVEMBRIS O Evropsko sudsos vaš manušengere čačipena diňa o verdiktos hoj e Čechiko republika nakheld'a avri o sudsos andre kauza *D.H. the aver džene mujal e Čechiko republika*.

SEGREGIMEN THE MEK GOREDER

Romane čavore Ostravate hine thovkerde andre segregimen, ča romane školi.

O principos andro sikh'uviben kaj savore čavoren nadas jekh paťiv the šancija vaš lengeri rasa, nane čačikano. Ajsi formulacija has imar andro 50-to berša andro USA – Amerika. Americko nekhbareder sudos andre kauza Brown andro Board of Education phend'a, hoj e segregacija ča vaš e rasa, nadel le čavorenge khatar cikne naciji šancija pre lačho sikh'uviben, the te hin lengere psichicka the aver džanibena ajse, sar avre čavore.⁴⁰ O Evropsko sudos paľis tiš diňa ajsi kritika pre oda, savo sikh'uviben chuden romanane čavore, jekh ajsi kauza has Sampanis mujal Grecko⁴¹ the Oršuš mujal Chorvatsko.⁴² O Evropsko sudos andre ala kauza phend'a, hoj hin čačipen oda, te hin manuš ča vaš e etnicita abo aver jednaka segmenta thodo andre aver institucija (škola, trijeda) ta oda džal mujal Evrosko dovakeriben pal manušengere čačipena the „primarna phundrade droma“ (základní svoboda). Pre segregacija šaj phenas, hoj ada hin e diskriminacija.

AVER THE NAJEDNAKA

Normalne „romane“ zakladne školi hin pro papira „jednaka“ sar aver školi, no andre realita džan mujal o čačipen pre lačho sikh'uviben, bo le čavorenge, save has irimen pre ajsi škola vaš lengero socialno

štatutos, den andro baro čiros goreder sikh'uviben. Pal „mezinárodního práva na ochranu lidských práv“ hin e segregacija te džal pal o Roma the lengero sikh'uviben e dikriminacija andre savore kauzi, kana odoj nane objektivna the goďaver fakta.⁴⁴

O Miňisterstvos vaš o sikh'uvipen phend'a, hoj džanel, kaj normalne zakladne školi nadžanen sar te sikh'arel le čavoren, so len hin differentna specificka kampl'ipena, mek buter ajse te len hin loko mentalno abo fizicko nasval'ipen, te len hin aver etnicita, abo te džal pal o čavore khatar aver štati.⁴⁵

Save čavore phiren andre škola šaj dikhen demograficka trendi, no angluno segregačno demavipen hin nekhbuter vaš oda, hoj o školi anglune normalne sikh'uvibeneha nadžanen sar le čavoren differentne kampl'ipenencia te integrinel. E Agentura pro sociální začleňování phenel:

„Čechiko sikh'uvibneskero sistemos nadžanel, sar andro angluno sikh'uvibneskero drom te l'ikerel buter skupini/grupi differentne kampl'ipenencia, save paľis hine andre segregacija andro paralelno sikh'uvibneskero sistemos andro školi, kaj nachuden ajsa sikh'uviben sar aver čavore.“⁴⁶

Vaš oda, hoj o normalne školi nadžanen te kerel buťi le „diferencijenca“ keren pen „vaš o Roma“ andre ostravske lokaliti. E buťi la integracijaha andro školi

2008

MAJOS O prezidentos Čechiko republikatar diňa o vetos pre antidiskriminačno zakonos, te pale the pale phenelas, hoj hino „nakampl, kontraproduktivno the nakvalitno the hoj našti ňiko džanel, so ...andre praksija anela.“

O zošita, kaj o čavore andre peršo trijeda pisinen.
But čavore nadžanen te irinel lengero nav, te vareko phučel.

the o trijedi te hin le čavoren „diferenciji“, kaj phirena savore čavore has čerimen vaš oda, hoj dikhel lengere specifika andro separatno than. Ada savoro mek bararel e segregacija the oda, hoj len nane lačho sikhluviben the nane len andro dživipen bare šanciji. Charnes phendo, o školi „vaš o Roma“ hine ča aver forma andre segregacija the dikriminacija.

Varesave školi kamen the džanen te del le čavorenge o vast the socialno zor. E Amnesty International the e ERRC has te dikhel ča „romaňi

škola“, savi andre romaňi lokalita kerelas terenno socialno buťi. Jekh pedagogicko asistentos phirel but andro fameļiji the džanel o specificka problemi, the pal e situacija paľis phenel andre škola. E škola paľis hiňi buter phundadži vaš romane fameļiji. The te kada hin lačho drom anglal, o daja the o dada naštī vaš oda bičhaven le čavoren, ča andre kajsi škola, the e škola, bo o školi kaj phiren savore čavore oda nakeren. Lačhi buťi pre kadi škola ča del e refleksija pro pharipena, save hin romane čavoren, no nadžanen len te sajinel andro than, savo bi len delas kvalitno sikhluviben.

2009

FEBRUAR Narajipneskeri organizacija Člověk v tísni phenda, hoj buterval šaj dikhas, hoj o čavore, so lenge kampel specialno sikhluvibneskeru kamplipen o sistemos thovel pre sera avre čavorendar.

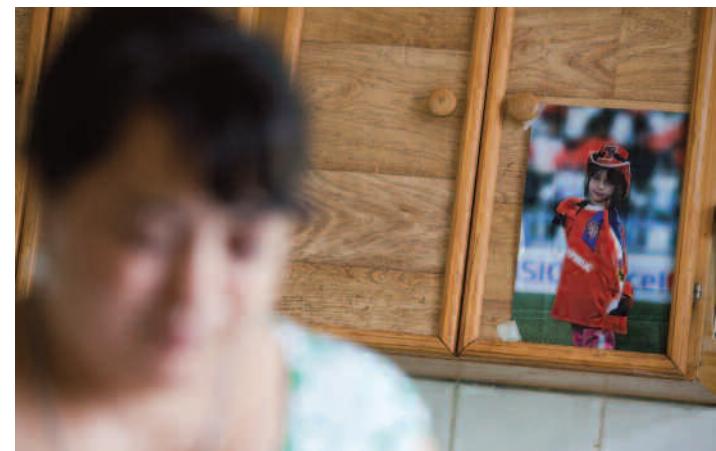
„ANDRE LAKERI TRIJEDA HINE ČA O ROMA!“

E Marie hiňi jekh daj le manušendar andre kauza D.H. Savore lakere čavore phirenas andre zvlaštno škola Ostravate-Přívoziste. Nahas lake pre dzeka e kvalita savi o čavore andro sikhľuviben chudenas. „O čavore naanenas khore ňisave ukola, abo gende. (...) Ňisavo čavore naphirda avri maškarutňi škola, ta akana hine bi e buti the chuden ča socialne love. Imar len hin lengere fameliji, hin len čavore, the dživen čores, ča avka, hoj len hin so te chal.“

Te Marijakeri vnučka Laura kampelas te džal andre škola, e Marija imar džanelas, kaj la irinena, e Marija la kamelas te irinel andre normalno zakladno škola, kaj phiren Roma the gadžikane čavore. E Marija pal oda phenelas kada: „Kamavas, te e Laura phirel andre škola parne čavorenca, te nadoperel avka, sar mire štar čavore (...) Hiňi godaver čajori, ta užaravas, hoj jekhvar vereso sikhavela.“

La Laurakeri daj kamelas, te phirel e Laura andre škola avre romane čavorenca. Ačhelas pre peskero, hoj la irinela andre škola n.2. normalno zakladno škola ča romane čavorenca. But daja the o dada save denas duma la Amnesty International duminen avka sar Laurakeri daj. Daran, hoj lengere čavore avena andre aver škola tele marde, asana lendar the ela odoj e diskriminacija.

E Laura has irimen pre škola n.2. Andre peršo trijeda pen andro ora čechika čibaha sikhľarde e abeceda ča dži litera N. Andro zakladno sikhľuviben vaš zakladne školi oda avka nane. Kampel te džanel calo abeceda the te džanel te genel.

© Jiří Doležel

© Jiří Doležel

Upral: E Marija the e Laura (pro foto).

E Laura phirel andre škola n. 2.; Andro Laurakero zošitos hin te dikhel hoj pro agor andre peršo trijeda, pen sikhľarde e abeceda ča andre litera N.

2009

APRILIS O Miňisterstvos vaš o sikhľubieni diňa te kerel e analiza pal e segragacija maškar o čavore nalačhe socialne statutoha. E analiza sikhada, hoj jepaš romane čavore pre zakladne školi phiren mekh jekhvar andre oja isto trijeda, abo hine thode andre prakticko škola.

© Jiří Doležel

© Jiří Doležel

Upral: E trijeda 1A the 1B andre škola n.2.; E Iveta del o vast le čavoreske, savo bešel paš lende le probenca save kampel te kerel khore.

E ŠKOLA N.2: O POTENCIALOS SAVO SOVEL

E škola n.2 hiňi pro agor andro koter kaj bešen nekhbuter o Roma. Kamel le Romen te del sikhluviben „savo avela maj ajso sar pre normalne zakladne školi“.⁴⁷ Diferencija maškar oficialno nav, so hin la škola the lakera idejaha hin maj te dikhel – e škola phenel, hoj del na ajso isto sikhluviben sar oda, savo chuden o čavore pre normalne zakladne školi. Lakero direktoris džanel, hoj andre škola phiren ča romane čavore, no maj zorales phenel, hoj kamel predal o čavore oda nekhfeder. „Sam segregimen škola, savi del igen lačho sajipen.“⁴⁸ O fakta phenen, hoj o sajipen nane andro sikhluviben.

E Iveta, jekh daj le čavoreske, so phirel pre kadi škola, phenel, hoj hin mišto, hoj e škola achałol socialno situacija. „Šaj džav pal o direktoris the phenav leske, hoj le čhas našti bičhavav andre škola, bo man nane love te leske cinav o topanki.“ Pre aver sera džanel, hoj o sikhluviben nane ajso lačho sar pre aver zakladna školi. Lakero čavo has bičhado khatar šov-to trijeda andre savi phirelas pre aver škola andre škola n.2. Maj prindardas, hoj nasikhłol nič nevo – savoro imar sikhłolas. „Niko khatar aja škola našti džal dži kije maturita“, phenda e Iveta

O direktoris the andre ada phučiben phenel, hoj la škola nane ideja, hoj lakere školaka džana te kerel e maturita, savi kampel pre bareder škola. Mek phenel, hoj maškar savore čavore len has ča duj čhaja, so len ile pre maškatutni škola la maturitaha.⁴⁹

Kada tiš phenelas socialno bučaris, savo nahas lošalo, hoj o „čavore nadžanen andre štvar-to trijeda andre škola n.2 primarna džanibena: buter džene nadžanen te genel. Le čavoren khatar adi škola nane šancija dureder te sikhłol, nabaratn pengero potencialos.⁵⁰

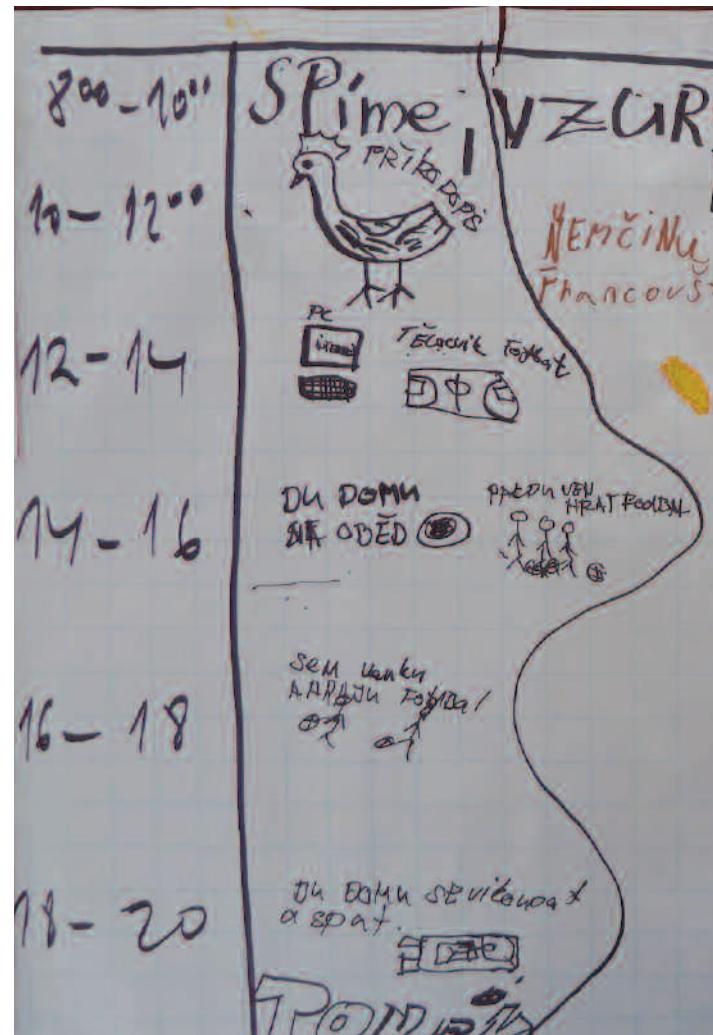

2010

MARCOS Has ilo Národní akční plán inkluzivního vzdělávání (NAPIV). Andro dokumentos hin o harmonogramos, sar the kana, te kerel terenna aktiviti, save kamenas te avel andro berš 2014.

E ŠKOLA N.3: E GENERACIJA. SAVI NANE ZORAĽI

E škola n.3hiňi paš románi lokalita andre Ostrava. Aja škola hin zakladno škola anglune sikhľubneskere dromeha, savi sikhľarel pal o programos „E škola vaš o dživipen“, savo hin vaš o čavore nalačhe socialne štatutoha. O direktoris paťal, hoj lengere čavore – maj savore Roma – chuden e zor the o sajipen olestar, so sikhľuven andre škola, so len andre škola hin the socialne sajipnestar. But čavore – šaj oda hin 30%⁵¹ – džan avri la školatar andre ochto trijeda, akor, sar lenge nane mek kerdo zakladno sikhľuviben. Aver džan andro školi, save sikhľaren pal o programos vaš o čavore loka mentalno retardacija. O direktoris phenel, hoj hine došale le čavorengere daja the o dada, save nadikhen o sikhľuviben sar e priorita.⁵²

So sikhľol o Tonikos andre škola n.2. the o aktiviti andro kružkos. Tosara les hin o kompjutera the e biologija the e fizkultura/tělocvikos. Pal o dilos bavinel o fotbalis.

E ŠKOLA N. 4: "BUTERDŽENENGERE" BARIPEN THE O NORMI

E škola n.4 pro internetova seri phenel, hoj lakere školaka hine (90%) khatar „buterdženegere fameliji nalačhe socialne štatutoha“. Ajsi formulacija phenen o amti, te vakeren pal o Roma. E škola phenel pal o školaka, hoj len hin aver prioriti andro dživipen, aver štilos andro dživipen, nadžanen mištes te vakerel, the nane sikhade khore te sikhłol andre škola“. Paš o perši the duj-to trijeda e škola del o sikhłuviben andro prakticka trijedi the phenel, hoj kamel, te savore čavore- the ola, so lenge o sikhłuviben avka nadžal- te džanen o primarna džanibena, „anglune andro dživipen“. Te dikhas, sar hin irimen o džanibena ta dikhas, hoj e škola phenel, hoj o čavore dikhen „andre famelija negativa...nane len moresa, ňisostar nadaran, nane pre ňisoste sikhade.⁵³

E SEGREGACIJA: O FINANCIJI THE O MARKETINGOS

O love o školi chuden pal oda, keci čavore len hin, oda vičinen normativos pro školakos. Hin oda avka, hoj o školi, save sikhłaren le čavoren diferentne kampłipeneca šaj mangen mek upreder o love pre ajso školakos. Pal e vihlaška pal specialno sikhłuviben the e Strategija⁵⁵, hine trin kategoriji ale školakendar, vaš save e škola šaj chudel buter love: „nasvalo, skaļičimen manuš, manuš nalačhe zdravotne štatusoha, manuš nalačhe socialne štatusoha.⁵⁶

Andre praksija oda hin, hoj o normativ pro jekh školakos loka mentalno retardacijaha hin 50% bareder.⁵⁷ Pro čavore nalačhe socialne štatutoha mek o love o školi nachuden. O školi love pre ajse čavore nachuden, the te o školsko zakonos phenel, hoj te hin andre škola o čavore nalačhe socialne štatutoha, ta kampel te dell la školake buter love. Pre ajse čavore pen len o love andro projekta sar hin (sikhłuviben mek pal e škola/doučování, o aktiviti andro čučo čiros, o asistenta paš o pedagoga), na sakochoneskere dotaciji khatar štatne love, a'le o projekta.⁵⁸ Vaš oda, hoj akana nane predal normalna zakladne školi ňisavo sajipen, ta o školi nakamen (romane čavoren the čavoren mentalno retardacijaha) te integrinel andro sikhłuviben, the dureder hin l'ikerđo segregacno sistemos.

O školy save sikhłaren le čavoren loka mentalno retardacijaha penge pa'lis šaj cinen feder komfortos, čepo čavore andre trijeda, idividualno dikhiben pro čavoro the buter sajipena. O Miňisterstvos vaš o sikhłuvipen phend'a, hoj „o školi save sikhłaren pal o programos loka mentalno retardacijaha hine aktivneder andro sajipena, den asistenčna, the socialno-pedagogicka sajipena, keren buť jekhetanes avre inštitucijenca the narajibneskere organizijenca, buter sar o školi, save sikhłaren pal normalno programos.⁵⁹ Hin mištes te dikhel, hoj vaš o školi hin

2011

MARCOS O hiros le Komisaristar Rady Evropy vaš manušengere čačipena le Thomasistar Hammarbergastar, phenda, te Čechiko rajariben sig te del andre praksija o verdiktos andre kauza D.H.

© Jiří Doležel

O školi save sikhłaren le čavoren loka mentalno retardacijaha chuden buter love pro čavoro, paľis penge šaj kerem feder komfortos. O projektora, kompjuterova trijedi, interaktivno tabuľa the aver modrena nevipena, no feder sikhłuviben vaš oda naden. "O čavore andro prakticka trijedi chuden nekhfeder sajipen (VIP)" phenel o direktoris kahatar e škola n.2 la Amnesty International the ERRC.

feder, te len hin buter čavore loka mentalno retardacijaha, the romane čavoren hin buter dženen ajsi diagnoza. Te kamen o školi buter financiji, ta lenge kampel buter čavore la diagnozaha.

O SAJIPENA SAVE HIN KERDE PROSTO VAŠ O ROMA

E škola n. 2 korkori phenel, hoj kamel le Romen, le čavorenge del specificka sajipena. O učiteľa the pedagogicka asistenta kerem tiš socialno sajipen andro romane famel'ji, soha garuven e chev, savi hiňi andre štatna instituciji.⁶⁰ Kada sajipen kampel andre integračno pol'itika save kerem na ča o školi,

2011

MAJOS O Miňisterstvos vaš o sikhłuviben iľa e vihláška/lil n. 116/2011 Sb. savi hiňi aver sar e vihláška n. 72/2005 Sb., pal oda, sar te del e godi the o sajipen/poradenství a služba (no. 116/2011). Aver novelizacija has e vihláška n. 73/2005 Sb. pal specialno sikhłuvipen. Oja has tiš prekerď la vihláška n. 147/2011 Sb., savi naphenel, hoj kampel le čavoren nalačhe socialne statutoha te sikhłarel andro zakladne školi

© Jiří Doležel

O Předmostí, romani lokalita nalačhe socialne štatutoha Ostravate.

no tiš buter organa andre štatno sprava. Tiš nane mištes, hoj ajsi specificko buſi naden o „školi kaj hine romane the gadžikane čavore“ anglune solhľuvibneskere dromeha, no pale ča andro segregimen situaciji.

O pedagogicko asistentos andre škola n.2 phendā, hoj e škola hin buter tolerantno sar aver školi kaj phiren „gadžikane the romane čavore, abo „gadžikane „ školi. „ Aver školi mind'ar vičinen la

socialka, te čavores nane andre škola e svačina/cikno chaben anglal o dilos.⁶¹ E škola, savi kamel le Romen oda dikhel avra seratar. O pedagogicko asistentos le čavorenge del o vast andre škola, the phirel maškar lengeri komunita. E škola pa'lis džanel, so te duminel pal o pharipena, save le Romen, so dživen andro čoripen the nalačho socialno postos, hin. Te le Romenge jevende fadžinel o paňi, the naštū le čavoren moren the vaš oda len nabičhaven andre škola, ta e škola oda akceptinel.

2011

MAJOS Manuša khatar ekspertna buťakere grupi NAPIV phende hoj nakamen aja buſi imar te kerel, bo lenge nane pre dzeka sar o Miňisterstvos vaš o sikhľuviben del o vast andre problematika.

Avka oda hin the akor, te le čavoren nane aver uraviben pro tělocvikos/fizkultura, te len nane o ceruski,abo o papuči. O asistentos džal andre komunita, the phučel, so hin, phučel, so šaj kerel, the navičinel la socialka. Kada hin romane famel'jenge pre dzeka, the ajsi škola hin vaš lende atraktivno.

Segregimen romane školi mek upreder te džal pal oda, pre savi škola pen romane čavore irinena hine igen aktivna. Buter daja the o dada phende la Amnesty International the ERRC, hoj pal lende avle khatar e škola te le čavores irinen ke lende. E škola n.2. nukinel le dajenge the le dadenge jekhetano sikhľuviben andre prakticko trijeda vaš o phrala the o pheňa.⁶² Vaš oda hine pa'lis o čavore sikhľarde pal o programos vaš o čavore loka mentalno retardacija.

Ala nasistematicka the namonitorimen zaačhibena, save keran varesave školi andro 10-15 berš pale, igen bararde školengeri segregacija Ostravate. O nevipena andro sikhľuvibeneskero sistemos naande nič nevo. O čavore differentne kampľipenanca nachuden ajsa sajipen, te šaj phiren andre integrimen trijedi anglune sikhľuvibneskere dromeha.

E SEGREGACIJA ANDRO NULTA TRIJEDI

O trijedi le čavorenca, so mek naphiren andre škola/nulta trijedi kamen le čavorenge, save sar has o zapisos/kana pen o čavore irinen andre škola, nakerde o probi te del o vast. O data, so diňa e Česká školní inspekce hin 97,5% čavore andre nulta trijedi nalačhe socialne štatutoha⁶³. Maškar čechika amta hin imar sikhade, hoj tel o lava „socialně znevýhodněné děti“ (čavore nalačhe socialne štatutoha) hin garude romane čavore. Buter lendar hine bičhavkerde andre nulta trijedi tiš vaš oda, hoj naphirenas andre cikni školkica.

© Jiří Doležel

Reklamno l'il pre škola n.1. kaj chuden o darunki, te phiren mištes, avka sar kampel andre škola.

Nulta trijedi andro normalna the prakticka školi funginen sar „thana kaj pen kiden upre“ romane čavore. Vaš oda hin e segregacija lokeder, bo o čavore khatar e nulto trijeda pa'lis džan andre škola jekhetanes.⁶⁴ But nulta trijedi hine paš o školi, save has zvlaštna, the pa'lis andre ajse školi hine o čavore irimen, ajse školi sikhľaren andro redukimen programos the hine segregimen. O rajariben andre aja sfera tiš mek nakerďa sistemovo zaačhiben savo dela e garancija, hoj o čavore sar kerena e nulto trijeda, džana andro trijedi kaj phiren gadžikane the romane čavore.

JULIS O Výbor/Komiteto ministrů Rady Evropy (RE) Phenda, hoj mek but buťi kampel te kerel andro terenos“ avka te hin andre praksija o verdiktos savo diňa o sudos andre kauza D.H. the zorales phenda, hoj hin angluno „intenzivneder the sig kerdo nacijakero akčno planos“.

2011

O slabikaris vaš o čavore andre peršo trijeda pre normalno zakladno škola.

Pal e Strategia hin phendo, hoj andro normalne čavorikane cikne školkici hine o čavore nalačhe socialne štatutoha feder kisitinde andre škola, sar andro nulta trijedi. Andre školkica o čavore nalačhe socialne štatutoho naphiren, bo mol love, save le le famejien hin čepo. O rajariben vaš oda kerďa varesave sajipena, avka, te hin dikhlo o problemos le lovenca the te pen napotinen o love, sar hin o čavore irimen andro agorutno berš, anglal e škola.⁶⁵ O experta pre socialno integracija phenen, hoj oda hin čepo, hoj oleha e diskriminacija nanaš'ola.⁶⁶

Jekh ajsa zaačhiben savo kamel e Strategija hin te na phundravel o nulta trijedi paš o prakticka školi. Aver, so kampel, hine zoraleder kriteria, sar te phundravel o nulta trijedi the pa'lis the oda, soske odoj o čavore hine thode.⁶⁷ Ala zaačhibena bi avenas igen lačhe. O rajariben tiš kampel te dikhel sar angluno, hoj savore čavore šaj phirena andre cikni školkica the integrimen škola mek anglal nulto trijeda, te džanel, hoj o čavoro avela irimen andre zakladno škola akor sar kampel, the savore sajipena chudela imar anglal e škola.

ŠAJ KIDES AVRI - KLEJA KIJE SEGREGACIJA AVER SERATAR

"Roma hine Roma the o gadže hine gadže.

Oda hin duj komuniti the oda nane mišto."

Darina, Aničkakeri daj, savi akana phirel andre prakticko trijeda.

Andro berš 2004 školsko zakonos kerďa oda, hoj penge šaj o daja the o dada kiden avri e škola, kaj irinena le čavoren.⁶⁸ O direktoris khatar e škola n.3., kaj phirenas varekana buter gadžikane čavore, phend'a, hoj akor, sar andre škola phiren buter romane čavore, ta gadžikane daja the o dada len pengere čavoren andal e škola n.3 avri, the irinen len andre aver škola⁶⁹. Hin mišto, hoj sakones hin manušeseskero čačipen pre oda, te phenel andre savi škola phirela, no čechike amta nadikhen pal e dikriminacija, savi peha ada čačipen anel.

No te nane o zaačhibena, save nadena te barol la segregacijake andro školi, hin o čačipen te kidel avri e škola, sar kikidlo gombikos te gadžikane čavore džan andro aver školi (vičinen oda Bílá letka – Parňi letka).⁷⁰ O problemos “parna letkaha” našti sajin o školi abo školengere kotera. Te nabarol e segregacija te gadžikane čavore džana andro aver školi pre oda kampel sistematicko zaačhiben, the tiš kerde desegregačna plana pre calorepubliko the lokalna thana. Te naavena o nevipena andro sistemos, šaj užaras, hoj gadžikane čavore phirena pre aver školi, avka, sar kamera lengere daja the o dada.⁷¹

AUGUSTOS Výbor/Komitetas vaš čavorengero čačipen phenda, hoj the te diňa o sudos o verdiktos andre kauza D.H., „andro smluvno štatos (ČR) dureder hine bare the pre but thana o problemi la diskriminacijaha, save džan anglal romane čavore, perel andre the sistemovo the nalegalno praksija, hoj o romane čavore našti phiren andro normalne školi zakladne sikhļuvibneha.“

2011

O AGOR

Pandž berš pal o verdictos Evropsko sudostar andre kauza D.H. pro Čechi nane kerdo but nevo, te le Romenge šaj das šancija pre ajso sikhľuviben sar savore manušenge. Romane čavore ačhon the adadives phandle andre bibachtalí kerekla le čoripeneha the nalačne dživipeneha, the pre varesave školi hin igen lačhes te dikhel sar o purano dikhiben pro Roma džal dureder.

Čechiko rajariben nadžanla te chudel o problemos la diskriminacijaha sar e priorita, te kerel sistemovo reforma andro školi avka, sar oda mangelas o verdiktos andre kauza D.H. Vaš oda akana o čavore andro prakticka školi abo „romane školi“ pale dživen oda isto so lengere daja the o dada, o manuša andro fameľiji, so len nahas manušnero čačipen andro sikhľuviben. Akana pre lende hin dikhlo sar pro manuša, save „naľikeren o sikhľuviben, sar vareso lačho“, dživen pre ul'ica, the hine igen „temperamentna, bi o moresa the džanibena“.

Hojo „zvlaštne školi“ hine akana vičinde „zakladna prakticka školi“ abo normalna zakladna školi, ta vaš oda mek našti phenas, hojo nane paralelno, nalačho sikhľuviben, saveha pen sako d'ives maren but ezera romane čavore. But romane čavore andro prakticka školi the andro segregimen zakladna školi hine dureder sikhľarde pal o programos vaš o čavore loka mentalno retardacijaha, avka, sar oda has anglal o berš 2005. Jekh so čačes šaj phenas hin,

hoj akana, te o školi chudle neve nava ňiko mištes nadžanel sar oda hin – o daja the o dada, o Miňisterstvos vaš o sikhľuviben nadžanen savo tipos the e kvalita andro sikhľuviben romandre čavore andro školi chuden. Andre ajsi situacija hin pharo te kerel varesave zaačhibena.

Oda, sar akana džal o sistemas andro sikhľuviben šaj hin vaš romane čavore bari bibacht. But čavore naphiren avri o zakladno sikhľuviben the ča čepo procenta čavore, save džan avri khatar e eňakeri trijeda paľis džan dureder pre maškarutni škola. O čavore khatar prakticka školi abo romane zakladne školi džan pro učiliskos, kaj penge našťi kiden avri buter oborendar/profesijendar.

Hojo rajariben ňič nakerel, oda hin bari bibacht, savi perela pre aver čavorenger generacija the andro čiros, savo paľis avela oda šunena the savore čechika manuša. La pasivitaha the oleha, hoj nadikhel o problemos sar angluno o rajariben nakerel oda, so leske kampel te kere.

2011

SEPTEMBRIS Čechiko rajariben hazdla o vast vaš e Strategii boje proti sociálnemu vyloučení 2011-2015. O Noveli andro vihlaški ministerstva školství n. 72/2005 Sb. a č. 73/2005 Sb. Has andre praksija.

The avka o čechike pravne normi domukhenas e segregacija andre prakticka školi, bo odoj thovenas le čavoren loka mentalno retardacijaha the bi e retardacija.

E GOĐI, SO KAMPEL TE KEREL

O SISTEMOS ANDRO PRAKTICKA ŠKOLI

O Miňisterstvos pal o sikhľuviben kampel:

- Te kerel nevo Národní akční plán inkluzivního vzdělávání (NAPIV) avka, te hin andre praksija, so kamelas o verdiktos andre kauza D.H., anglunes e dikriminacija te džal pal romane čhavore the lengero manušengero čačipen pre lačho sikhľuviben. Andro dokumentos kampel te avel vaš čačo inkluzivno sikhľuviben konkretno planos le čiroha the o indikatora sar avela kerdo the kana avela andre praksija the khatar džana pro projektos o love.
- Te kerel konkretna začhibena andro nevo Národního akčního plánu inkluzivního vzdělávání a Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2010-2015 (Strategie).
- Te e buťi keren džandle manuša the te hin dikhle the aver potencionala, andre hin rachimen the o Evropska štrukturalna fondi, vaš efektivno buťi the monitoringos sar hin kerdo NAPIV, e Strategija the aver zaačhibena save kamen e desegracija.
- Mind'ar/maj te kerel o moratoriumos pre oda sar hine romane čhavore bičhavkerde andro školi, the o romane čhavore andro školi the o trijedi loka mentalna retardacijaha the te kerel konkretno revizija andro školsko sistemos, savi dela e garancija, hoj oda hin pal maškarthemutne the regionalna standarda andro

sikhľuviben the dikhela, te nane šoha ňikda e dikriminacija, avka sar ke čhavoreske kampel.

- Mind'ar te kerel e revizija andro sistemos savo hin andro psichologicko avrirodkeriben andre praksija, te varekas den e diagnoza loki mentalno retardacija, avka te dikhen aktualna phučibena (loka mentalno retardacijaha, socialno nalačho štatutos the aver.) the paš e aplikacija te cikňarel e rasovo dikriminacija te džal pal o Roma.
- Mind'ar te thovel savore romane čhavoren, save has namišto thode andro prakticka školi, andro školi anglune sikhľuvibneskere dromeħa, kaj phiren romane the gadžikane čhavore the te kerel ajse zaačhibena, te šaj hin o procesis lokes kerdo.
- Te chudel te kerel o zaačhibena andre transformacija andro sistemos andro školi vaš o čhavore loka mentalna retardacijaha the tiš oda, te polokes hine o prakticka školi andre phandle the te kerel realisticko planos le čireha sar avela kerdo inkluzivno sikhľuviben andro angluno sikhľuvibneskero drom, avka, sar phend'a e Strategija.

DESEGREGAČNA ZAAČHIBENA

O rajariben kampel:

- Maj te lel legislativna the aver zaačhibena, save zorales phenena, hoj kampel te kerel desegracija andro čechike školi.

2011

SEPTEMBRIS Výbor/Komiteto OSN pro odstranění rasové diskriminace sikhāda pro verdiktos andre kauza D.H. the phenda „nane amenge pre dzeka hoj romane čhavorengeri segregacija andro sikhľuviben džal dureder“.

- Te lel konkretno planos the leskero čiros saveha nakampel but te užarel, savo phenela so avela sako berš kerdo te hin e segregacija andro školi cikneder, the te džal o inkluzivno sikhļuviben jekhetanes la Strategijaha.
- Te dikhel či oda, hoj pen gadžikane čavore irinenia pre aver školi, bararela, abo varesar čerinela e situalcia la dikriminacijaha the te kerel konkreta, the efektivna zaačhibena, avka te e segregacija andre praksija nabarov.
- Te kerel ajse zaačhibena, te o školska kotera nadomukeni romane čavorengere segregacija the andre aja ideja tiš te del o vast lengera integracijaha andre normalna zakladna školi. Vaš kada tiš kampel te duminel, či te nakerel varesave zaačhibena sar hin šaj phenas: te le čavorenge hin poťindo/doprava o drom andre škola, abo specialna zaačhibena sar hin o kvoti abo aver data. Oda kampel te kerel, te e rajariben kamel te sikhavel, hoj andro ČR nane than vaš o diskriminacija the segregacija.

O MONITORINGOS THE E AKURATNOSTĀ

O rajariben kampel:

- Te kerel o monitoringos the te kidkerel upre o data pal etnicita, pal oda či džal pal o murš abo džuvli, the pal nasvalipen/fizicko, mentalno, avka, te šaj dikhas, so andre praksija kerde o vihlaški, so kerđa e NAPIV, so o pilotna projekta the aver buti, savi del o vast andro inkluzivno sikhļuviben.
- Te bararel o mandatos the e zor Školska inspekcijske, te šaj feder dikhel pal antidiskriminačna zaačhibena. Te del bareder zor le inspektoratoske, te šaj kerel preventivno buti, te nadomukhel e dikriminacija andro sikhļuviben. Vaš oda leske kampela: adekvatna love the manuša, lačho zaačhiben, lačhe ukola the o procesa, te šaj kerel o monitoringos the o mariben mujal e diskriminacija andre praksija, te les hin zor te del o sankciji te dikhela e diskriminacija the e segregacija the džandlo personalos, savo džanelia sar te

džal mujal e diskriminacija the sar te l'ikerel jednaka šancija andro sikhļuviben.

- Te del le Ombudsmanoske ajse inštrumenta, te šaj kerel o monitoringos andre desegracija andro školi the e integracija maškar o čavore khatar o zakladna the prakticka školi.

E Evropsko unija kampel:

- Zorales te phenel čechike rajaribneske, sar mangela o love khatar Evropska štrukturralna fondi te del e priorita pre zaačhibena, save pen marena la diskriminacijaha the jekha šancijaha andro sikhļuviben.
- Te kerel ajse sajipena, kaj o thema, so len o love khatar Evropska štrukturalna fondi, na potinena ale lovendar o projekti, save kerena rasovo segregacija andro sikhļuviben, kheriben the andro lačhariben pal o sast (zdravotní péče).
- Te duminel, či te del o love pre sikhļuvibneskere aktiviti andre pol'itika, struktura the metodi pal e buti EU vaš o zaačhade khatar romane the aver cikcipena/naciji.

- Te dikhel, so kerel o čechiko rajariben kaj te l'ikerel rasova směrnice/dovakeribena u so hin andre vaš o sikhļuviben. Te pes arakhela, hoj činel, musaj sig te lel zorale the efektivne zaačhibena.

O Viboris/komitetas le miňisterenca

Rady Evropy kampel:

- Te del avri e rezolucija, savi phenela hoj hin igen nalačho, hoj o verdiktos andre kauza D.H. has kerdo namištes.
- Te mangel Komitetoskero sekretariatos, te kerel avrirodkeribeneskero drom pal Čechiko republikā the džal te dikhel o školi, save hine andre segregacija, te vakerel romane famel'jenca, kaj o čavore phiren andro prakticka školi, te vakerel le amtenca pal o zaačhibena, save kampen te kerel, te romane čavore imar te naperen andre segregacija.

2011

NOVEMBRIS Education Minister Josef Dobeš told the media that the Ministry of Education had no intention to abolish special or practical schools.

PAS O TEXTOS

1 D.H. the aver džene mujal Čechiko repulika, Baro senatos, Evropsko sudosd vaš manušengere čačipena, 13. novemberis 2007, šaj dikhen pre: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=825443&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649>, (tiš “verdiktos D.H.”).

2 D.H. the aver džene mujal Čechiko repulika, bod. 207.

3 Dovakeriben/paktos pal čhavorengere manušengere čačipena, čl. 29, odst. 1

4 D.H. the aver džene mujal Čechiko republika, bod. 16.

5 O zakonos n. 561/2004 Sb. Pal o sikh'uviben angal e škola, zakladno, maškaturno, bareder odborno the aver (školsko zakonos), šaj dikhen pre: <http://www.msmt.cz/dokumenty/act-no-561-of-24th-september-2004>

6 Miňisterstvos pal o sikh'uviben, terne the fízkultura/tělovichova, Narodno akčno planos andro inkluzivno sikh'uviben, 2010. Šaj dikhen pre: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/narodni-akcni-plan-inkluzivniho-vzdelavani>. mek tiš, E Agentura vaš socialno integracija, E Strategija andro mariben mujal socialno nalačho štatutos 2011-2015, Praha, 2012. Šaj dikhen: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/strategie-boje-proti-socialnimu-vylouceni/>

7 O vakeribena le direktorenca, školi č. 1 – 3. Tiš, Sikhl'uvibneskero školakero programos o školi n. 4, sera. 4.

8 D.H. the aver džene mujal Čechiko repulika, bod. 207.

9 O vakeriben le direktoriha khatar e škola n.1 Amnesty International the ERRC, Ostrava, 19. junos 2012.

10 Zakladno škola (n. 1), Školsko sikh'uvibneskero programos Zakladno škola prakticko, 2007, sera. 125; the Školsko sikh'uvibneskero programos, Zakladno škola, 2010, sera. 48.

11 O l'il khatar e škola n. č.1 la Amnesty International, 30. julis 2012.

12 E duma maškar e Amnesty International the ERRC, Ostrava, 19. junos 2012.

13 O vakeriben le direktoriha khatar e škola, E Amnesty International the ERRC, Ostrava, 19. junos 2012

14 Internetova seri e škola n. 1, o informaciji pal e škola.

15 Ramcovo sikh'uvibneskero programos vaš o zakladno sikh'uviben. Šaj dikhen: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf

16 E Evropsko komisija mujal o rasismos the e intolerancija, o hiros pal Čechiko republika (štar-to monitoračno čiros), 2009, CRI(2009)30, bod 81.

17 O vakeriben le pedagogicke asistentoha khatar e škola n.2, 20. junos 2012.

18 Sakoberšeskero školakero hiros e škola n.4 2010/2011.

19 O vakeriben le čhavorenca, so phirenas andre zvlaštna školi. E Amnesty International the ERRC, Ostrava, 20. junos a 26. julis 2012; O vakeriben pedagogicke asistentoha khatar e škola n. 2, 20. junos 2012.

20 E Agentura vaš socialno integracija, E Strategija andro mariben mujal nalačho socialno štatutos andro čiros 2011-2015, str. 47

21 O hiros pal o avrirodkeriben Ombudsmanostar/ Veřejného ochránce práv /ombudsma pal o phučiben savi etnicita hin le čhavoren so phirenas andro akor vičinde zvlaštna školi. junos 2012, sera. 12 a 13, šaj dikhen pre: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum_skoly-zprava.pdf

22 ERRC the Open Society Justice Initiative, E god'i vaš o viberis/komitetus le miřistrenca khatar e Rada Evropi andre kauza S.H. the aver džene mujal Čechiko republika (Submission to the Committee of Ministers of the Council of Europe on the D.H. and Others v. The Czech Republic), marc 2012, šaj dikhen pre: <http://www.errc.org/cms/upload /file/eighth-communication-to-the-committee-of-ministers-on-judgment-implementation-18-may-2012.pdf>

2011

NOVEMBRIS O Miňistros školství Josef Dobeš phenda andro medija, hoj o Miňisterstvos vaš o sikh'uviben nakamel te phandel specialne the prakticke školi.

© Jiří Dolčej

O čavore sar džan khatar e škola khare, Ostravate, Junos 2012.

23 E Amnesty International, E godi vaš o viboris/komitetus le miňistrenca khatar e Rada Evropi andre kauza *D.H. the aver džene mujal Čechiko republ'ika* (Submission to the Committee of Ministers of the Council of Europe on the *D.H. and Others v. The Czech Republic*), oktoberis 2011.

24 E Strategija andro mariben mujal socialno nalačho štatutos andro čiros 2011-2015, sera. 19.

25 O Jiří Nantl, naměstkos le Miňisterstvostar pal o sikh'uviben. Panelovo diskuzija pal inkluzivni sikh'uviben, 20. september 2012, Šaj dikhen pre:

<http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2012/audiozaznam-z-panelove-diskuse-rovny-pristup-detи-ke-vzdelani/>

26 E duma maškar e Amnesty International the ERRC, Brno, 18. junos 2012.

27 Anglal o čl./řil 13 Maškarthemutno paktos pal hospodarska, socialna the kulturana manušengere čačipena, save ratifikinda e Čechiko republ'ika, savo del garancija andre manušengero čačipen pro sikh'uviben vaš sako dženo bi e diskriminacija.

2012

JANUARIS E Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj diňa avri o hrios sar oda hin andro sikh'uviben andre Čechiko republ'ika, hin andre irimen, hoj „andro prakticka školi phiren but čavore, the nane dikhlo pro verdiktos, savo phenel, hoj kampel romane čavoren nalačhe socialne statutoha buter te thovel andro angluno zakladno sikh'uviben“.

- 28** O hiros pal o avrirodkeriben Ombudsmanostar/
Veřejného ochránce práv /ombudsma pal o phučiben
savi etnicita hin le čhavoren so phirenas andro akor
vičinde zvlaštna školi, junos 2012, sera. 17, šaj dikhen
pre: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum_skoly-zprava.pdf
- 29** Pal o avrirodkeriben hin 63,9% "zakladna školi
anglune sikhluvibneskere dromeha", 8,9% prakticka školi
the 8,2% dualne školi kaj hin kombinovano sikhluviben
"zakladno the prakticko kurikulum"; 13,3% le školen hin
oficialno nav "zakladno škola a prakticko" the 5,7% hine
dureder "specialno zakladno škola". Tiš: Čechiko školsko
inspekcija, Tematicko hiros: so keren andre
transformacija o školi, save has vičimen zvlaštno škola
andro školsko berš 2011/2012. Praha, 2012. sera 13.
- 30** E duma maškar e Amnesty International the eERRC,
Praha, 22. junos 2012.
- 31** E duma maškar e Amnesty International the eERRC,
Ostrava, 20. junos 2012.
- 32** E duma maškar e Amnesty International the eERRC,
Ostrava, 20. junos 2012.
- 33** O vihlaški n. 116/2011 Sb. a n. 147/2011 Sb. save
den o nevipena andro vihlaški khatar o Miňisterstvos
n. 72/2005 Sb. a n. 73/2005 Sb.
- 34** E Rada Evropy, Sekcija savi dikhel sar hine o verdikta
andre praksi kerde, *Dodikhiben pro verdikto sandre
kauza D.H. the aver džene mujal Čechiko republika, O
verdiktos so diňa o Baro senatos andro d'ives
13. november 2007, dokumentos n.*
*CM/Inf/DH(2010)47, 24. november 2010, šaj dikhen pre
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1707993&Site=C&M&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>*
- 35** Člověk v tísni/Manuš andre bibacht, *Aven andre
škola! Jekh šancija pro sikhluviben vaš o čhavore
nalačhe socialne štatutoha.* Praha 2011, sera. 87 the 88.
- 36** *Dodikhiben pro verdiktos andre kauza D.H. the aver
džene mujal Čechiko republika, O verdiktos andro d'ives
13. november 2007, Baro senatos, o dokumentos n.*
CM/Inf/DH(2010)47, odst. b)i)c).
- 37** O vakeriben čechike džandle manušenca pal inkluzivno
sikhluviben (ČOSIV), 24.julos 2012.
- 38** O hiros pal o avrirodkeriben Ombudsmanostar/
Veřejného ochránce práv /ombudsma pal o phučiben
savi etnicita hin le čhavoren so phirenas andro akor
vičinde zvlaštna školi. junos 2012, šaj dikhen pre:
http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum_skoly-zprava.pdf
- 39** Kulatý stûl/baro skamind pal Inkluzivno sikhluviben
pro Miňisterstvos pal o sikhluviben, Praha, 24.julis 2012.
- 40** *Brown v. Board of Education of Topeka*, Nekhbareder
sudos andre USA, 347 U.S. 483 (1954).
- 41** *O Sampanis the aver džene mujal e Grecko*, Evropsko
sudos vaš manušengere čačipena, e skarža n. 32526/05,
2008-IX bod 96.
- 42** *O Oršuš the aver džene mujal e Chorvatsko*,
verdiktos so diňa o Baro senatos le Evropske sudostar
vaš manušengere čačipena, body 184, 185.
- 43** Angluňi avrirodkeribeneskeri studija sikhda'a, hoj te
dikhas, savo sikhluviben o čhavore sikhlon/chuden hin
"rasovo the socialno sthoviben džal jekhetanes oleha, sar
hin kerde o probi, o visvědčeni/školsko l'il the oda sar
džanen te vičinel the te likerel lačhe učiteľen, the keci
predmeta, le čhavorengero sastípen, jekhetani buťi le
dajenca the le dadencia the mek but aver faktora, save
bararen sikhluvibneskere šanciji." In: Orfield G,
Frankenberg E, Chungmei L, *The Resurgence of School
Segregation*, 2003, p. 5.
- 44** Viboris/Komitotos OSN vaš hospodarska, socialna the
kulturna manušengere čačipena, obecná poznámka n. 20,
Nadiskriminacija andro hospodarska, socialna the
kulturna manušengere čačipena, bod. 19,
Viboris/Komitotos OSN vaš oda te nane e rasovo
diskriminacija, obecné doporučení XXVII, Romengeri
diskriminacija, 16/08/2000, bod 18.
- 45** *E analiza pal individualno pedagogengero dikhiben
pro čhavore, so lenge kampel specialno sajipen:
Agorutno hiros le projektostar save has le Miňisterstvos
pal o sikhluviben andre čechiko republika, Praha,
O Miňisterstvos pal o sihluviben, pal o terne the
fizkultura/tělovichova, 2009, šaj dikhen "pre:
<http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy/analyza-individualniho-pristupu-pedagogu-k-zakum-se>*
- 46** Viz: *Strategija mujal nalačho socialno štatutos andro
čiros 2011-2015*, str. 19.

FEBRUARIS O hiros le komisaristar Rady Evropy pro
lidská práva nazvaná Lidská práva Romů a kočujících obyvatel v
Evropě (Human Rights of Roma and Travellers in
Europe) pale sikhavel pro verdiktos andre kauza
D.H. the urgentno kamplípen andre reforma te džal
pal čechiko sikhluvibneskero sistemos.

- 47** Pal e škola pre internetova seri so hin le foros Ostrava.
- 48** E duma maškar e Amnesty International the e ERRC, Ostrava, 20. junos 2012
- 49** E duma maškar e Amnesty International the e ERRC, Ostrava, 20. junos 2012.
- 50** E duma maškar e Amnesty International the e ERRC, Ostrava, 26. junos 2012.
- 51** O vakeriben Amnesty International le direktoriha andre škola, Ostrava, 20. junos 2012.
- 52** O vakeriben Amnesty International le direktoriha andre škola, Ostrava, 20. junos 2012.
- 53** Sikhl'uvibneskero školakero programos n. 4 savo e škola i'l'a andro berš 2007, str. 4.
- 54** Novelizacija andre vihlaška Miňisterstvos pal o sikhl'uviben n. 73/2005 Sb., aktualno andro septembrí 2011.
- 55** E Agentura vaš socialno integracia, *E Strategija andro mariben mujal nalačho socialno štatutos andro čiros 2011-2015*, Praha, 2011.
- 56** O Zakonos n. 561/2004 Sb., školsko zakonos, § 16.
- 57** Vihlaška, savi kerd'a o Miňisterstvos pal o sikhl'uviben n. 65/2005 Sb., §3, odst. 7, písm.c, šaj dikhen pre: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-65-2005-sb-1>
- 58** Čechiko školsko inspekcija, *Tematicko hiros: so hin kerdo la transformacijaha pro školi, save has zvlaštna andro školsko berš 2011/2012*, Praha, 2012 sera. 8.
- 59** E analiza pal individualno pedagogengero dikhiben pro čavore, so lenge kampel specialno sajipen: *Agorutno hiros le projektostar savo has le Miňisterstvos pal o sikhl'uviben andre čechiko republ'ika, Miňisterstvos pal o sikhl'uviben*, vaš o terne the fizkultura/ tělovichova, 2009.
- 60** Vake riben terenne bufariha khatar jekh narajibneskeri organizacija Ostravate, 26.julis 2012.

61 E duma maškar e Amnesty International the e ERRC, Ostrava, 21.jun 2012.

62 Vakeriben ERRC le direktoriha khatar e škola n.2, Ostrava, 7.februar 2012.

63 Čechiko školsko inspekcija, *Tematicko hiros: so hin kerdo la transformacijaha pro školi, save has zvlaštna andro školsko berš 2011/2012*, sera. 8.

64 *E Strategija mujal nalačho socialno štatutos andro čiros 2011-2015*, str.23.

65 Miňisterstvos pal o sikhl'uviben. Pre soste hin nekhbuter phučlo te džal pal o sikhl'uviben anglal e škola. Šaj dikhen pre:

66 *E Strategija mujal nalačho socialno štatutos andro čiros 2011-2015*, str. 22.

67 *E Strategija mujal nalačho socialno štatutos andro čiros 2011-2015*, str. 22-23.

68 "Ustanovení o volbě rodičů" del le dajende le dadenge šancija te kidel avri e škola, savi lenge džal pre dzeka, na dikhel pre oda, andre savo foroskero koter o čavoro bešel. O direktoris andal e škola, savi avri kidenas, musaj lel o čavoro andre škola, na dikhel pre oda, kaj o čavoro bešel, te les hin mek than andre trijedi. Viz sikhl'uvibnaskero zakonos (Školský zákon): n. 561/2004 Sb., §36 odst. 5.

69 O vakeriben la Amnesty International, Ostrava, 20.junos 2012.

70 E Evropsko komisija mujal o rasismos the e intolerancija, O hiros pal e Čechiko republ'ika (Štar-to monitorovačno kolos kolo), 2009, sera. 29, bod. 89.

71 Orfield G, Frankenberg E, Chungmei L, Segregacija the lakeri barariben andro školi ("The resurgence of School Segregation"), In: Educational Leadership, Januar 2003, svazek 60 (4).

2012

JUNOS E Rada Evropy diňa o verdiktos kije kauza D.H., kaj phenel, hoj sig kampel te kerel so phend'a o sudsos, avka te hin te dikhel andro terenos o progresis andro sikhl'uviben.

ČECHIKO RAJARIBEN NA KEREL LAČHI BUŠI IMAR PANDŽ BERŠ. O ŠKOLI DISKRIMINEN LE ROMEN

Andro berš 2007 diňa o Evropsko sudos vaš manušengere čačipena
baro verdiktos, kaj phenel, hoj has čhindo o čačipen vaš o
sikhľuviben, te o romane čhavore has bičhade andro školi
vaš o čhavore loka mentalno retardacijaha.

Sam pandž berš dureder, ča čeporo hin feder, le čhavorengero čačipen
vaš o sikhľuviben šaj avel dureder čhindo. O čechiko rajariben na
kerelas bare, sistemovo zaačhibena. Thode ča o churdo pindro anglal
odoj the adaj, ale o romane čhavore furt šaj hine bičhavkerde andro
školi vaš o čhavore loka mentalno retardacija abo andre segregimen
školi - oda hin baro bibacht vaš lengero dživipen.

E Amnesty International the o Evropské centrum pro práva Romů
vičinen, kaj o čechiko rajariben mindar preačhel la diskriminacijaha te
džal pal romane čhavore andro sikhľuviben. Musaj te lel savore
zaačhibena, kaj te agorisałol oda načačibneskero drom, oja kerekā the
nalačhe dživipeneha, kaj andre na perel aver čhavorengeri generacija.

Novembri 2012
EUR 71/006/2012

